

Л.Я. Сапожнікова, доц. (ХДУХТ, Харків)

УКРАЇНСЬКИЙ РУШНИК: СИМВОЛІКА КОЛЬОРУ В НАРОДНОМУ СВІТОСПРИЙМАННІ

В Україні, починаючи з середини XIX ст., народна вишивка стає об'єктом дослідження. Особливості такого народного ремесла вивчали, піклувались про збереження кращих зразків у приватних колекціях О. Пчілка, І. Франко, Леся Українка. За активного сприяння культурних діячів фонди музеїв поповнювались цінними збірками з усіх регіонів України.

Інтерес науковців спричинив появу товариств, клубів, гуртків, які займалися питаннями збирання, зберігання, популяризації народної вишивки та рушникарства. Вагомим доробком стало одне з перших досліджень письменниці, етнографа публіциста, громадського діяча Олени Косач. У 1876 році після подорожей Новоград-Волинським повітом нею було видано друком книжечку «Украинский народный орнамент: вышивки, ткани, писанки» із 23 кольоровими замальовками. Зараз оригінал цього альбома знаходиться в бібліотеці Київського музею українського народного декоративного мистецтва.

Українська народна вишивка, рушникарство стали в центрі уваги дослідників у радянський період. Заслужений діяч мистецтв України Іван Гончар справедливо зауважував, що, на жаль, «масового збирання і дослідження рушників ніхто по-справжньому, по-науковому не провадив, коли не зважати на деякі поодинокі епізодичні статті з цього приводу та невеличкі колекції рушників, зібрані місцевими ентузіастами і вченими етнографами, знавцями народного мистецтва – Яворницьким, Щербаківським, Біляшевським та деякими музеями. Для української національної культури така неувага, а то й занедбання рушника – велика втрата, ... багато чого справді вартісного уже зникло з побуту, а багато що переродилося, втратило самобутній характер...».

На сьогодні питання вивчення українського декоративно-прикладного мистецтва не втратили свого значення. Науковці Т.В. Кара-Васильєва, В.П. Титаренко, І.В. Свійонтек, Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич подали характеристики локальних художньо-мистецьких, техніко-технологічних традицій та особливостей виробів вишивкарства різних регіонів України, аналізуючи типи орнаменту, композиції вишивок, колористичне рішення. Своєрідним, на нашу думку, і недостатньо вивченим питанням є символіка українського рушника, хоча проблема семантики кольоративів та

їх естетичної значущості перебуває в полі зору науковців (І. Бабій, Г. Губарева, В. Дятчук, Т. Ковальова, Л. Пустовіт), можливість змодельовати колірний простір у межах індивідуально-концептуальної картини світу розглянуто в розвідках А. Критенка, Т. Панько, В. Дяченка.

Саме тому перспективність нашого дослідження зумовлена інтересом урбанізованого суспільства до виробів ручної праці, до тих її видів, які зуміли не втратити значущості в бурхливий вік науково-технічного прогресу.

Услід за науковою класифікацією Л. Бебешко називаємо монохромними (одноколірними) рушники, оздоблені нитками одного кольору з кольором основного полотна або тонованими в межах кольору основного полотна: білим по білому, червоним по червоному, блакитним по блакитному. Якщо вишивка виконується нитками одного кольору (тонованими в межах одного кольору), що не збігається з кольором полотна, то такі вироби є дихронними (двоколірними), бо фон тканини виступає повноцінним структурним колористичним елементом декоративної композиції рушника. Поліхромним (багатоколірним) є рушники, декоровані трьома і більше (часом до 20) кольорами ниток.

Ми скористалися даними усної народної творчості, аналізом колористики народних художніх ремесел, нашими польовими дослідженнями з метою визначення символіки та семантики кольорів в українській традиційній культурі вишивання рушників

Полотняні криптограми завжди вирізнялись семантичною колористикою, яка відповідала світогляду українців. Подаємо таке тлумачення кольорів, що не загубилось у часі: білий – чистота, цнота, святість, символіка шлюбу чистого духу і здоров'я; червоний, малиновий – молодість, краса, любов, радість; коричневий – образ землі; жовтий, золотий – багатство, святість, влада, радість, сонце, добробут; жовтий (жовтогарячий) – осінь, старість; зелений – молодість, весна, тепло, радість, недосвідченість, багатство; блакитний – символ Богородиці, святості, небес, мрій; синій – вечір, спокій, здоров'я, сум, журба; рожевий – сподіння на краще, мрії; чорний – хвороба, безнадійність, смуток, журба, вороги, неволя, чужина, символ землі.

Таким чином, на полотні кольори передають символічний зміст, утворюючи певний значеннєвий комплекс, що стає зрозумілим носіям або знавцям культури. Рушник – це духовна скарбниця України, його великого народу.